

AB’NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

Sıla Turaç BAYKARA
İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
silaturac.baykara@idu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-6744-3901>

<i>Atıf</i>	BAYKARA, S. T. (2022). AB’NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 225-244.

ÖZ

Avrupa Birliği (AB) ve komşuları arasındaki ilişkiler 2004 ve 2007 genişlemeleriyle birlikte çok önemli hale gelmiştir. Genişleyen AB, komşularıyla siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik iş birliğini derinleştirmek için Avrupa Komşuluk politikasını (AKP) geliştirmiştir. AKP’nin amacı AB ile komşuları arasındaki ilişkilerde yeni engellerin yaratılmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır. AB, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla, AB, modelinin işe yaradığını iddia etmekte ve bu başarılı hikâyesinin devamı için komşularına AKP kapsamında yönetişimini ihraç etmek istemektedir. Bu çalışma, AKP’nin nasıl AB’nin yönetim ihraç planı olarak geliştirildiğini ve neden bu planı gerçekleştirmede başarısız olduğunu tartışacaktır. Makalenin temel iddiası AB’nin yönetişimini AKP aracılığıyla komşularına ihraç etme ihtiyacının olduğudur. Bu ihtiyacın güvenlik ve ekonomik temelli nedenlerini kabul etmekle beraber AB’nin bu ihtiyacının temelinde kendisinin dünyaya örnek olmasını sağladığı normlarını ihraç etmek olduğuna odaklanan çalışma, AB’nin yönetim ihraç planına hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirileri inceleyerek AKP’nin AB’nin yönetim ihraç planı olarak geliştirilmede başarısız olduğu sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Yönetişimi, Norm İhraççı, Avrupalılaştırma.*

EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS AN ATTEMPT TO EXPORT EU GOVERNANCE

ABSTRACT

Relations between the European Union (EU) and its neighbors became very important with the 2004 and 2007 enlargements. For this reason, the enlarged EU has developed the European Neighborhood Policy (ENP) to deepen its political, economic, cultural and security cooperation with its neighbors. ENP aims to prevent the formation of borders between the EU and its neighbors and to ensure stability in these regions. Today, the EU claims to be an example worldwide, with its position as the source of peace, stability, and prosperity. Therefore, the EU claims that its model works and wants to export its governance under the ENP to its neighbors to continue this successful story. This study will discuss how the ENP was developed as the EU's governance export plan and why it failed to deliver on this plan. The main argument of the article is that there is a need for the EU to export its governance to its neighbors through the ENP. While accepting the security and economic reasons for this need, the study focuses on the fact that the EU's basic need is to export its norms, which sets an example to the world. The study examines both internal and external criticism of the EU's governance export plan and concludes that the ENP has failed to be developed as the EU's governance export plan.

Keywords: *European Neighbourhood Policy, European Governance, Norm Export, Europeanization*

GİRİŞ

2004 ve 2007 yıllarındaki AB genişlemeleriyle 12 yeni üye AB'ye katılmış ve AB doğu sınırlarına büyük ölçüde ulaşmıştır. Özellikle Güney Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'nın AB üyesi olmasıyla beraber sınırlarında ciddi bir değişiklik olan AB, tarihindeki en büyük genişleme sebebiyle güvenliğini korumak ve komşu ülkelerle ilişkilerini sağlam temellere dayandırmak için yeni bir politika oluşturma girişiminde bulunmuştur. Genişleyen AB, komşularıyla siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik iş birliğini derinleştirmek için Avrupa Komşuluk Politikasını (AKP) geliştirmiştir. Çünkü genişleme sonucu AB'nin komşu olduğu bölgeler AB için fırsat ve tehdit unsurlarının ikisini birden içermektedir. AKP ile AB'nin amacı hem yeni komşularla ilişkilerde ortaya çıkacak fırsatları değerlendirmek hem de oluşacak tehditleri en aza indirmektir. Bu amaçtan yola çıkarak AB, AKP ile demokrasi, insan hakları, özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerini, ekonomik ve sosyal standartlarını ihraç ederek komşu bölgelerin refahını artırmak suretiyle kendisi için iyi komşular oluşturmaya çalışmaktadır. AB'nin kendi değerlerini ihraç etme güdüsünün temeli kendisini bir cazibe merkezi görmesinden kaynaklanmaktadır (Sönmez, 2010). AKP'nin amacı AB ile komşuları arasındaki sınırların oluşmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır. Bazı akademisyenler için AKP, karşılıklı yarar sağlayan iş birliğini keşfetme girişimini temsil eden ve potansiyel olarak AB'nin yumuşak ve dönüştürücü gücünü sınırlarının ötesine yansıtmak için bir araç olarak görülen yenilikçi bir dış politika biçimi olarak görülmektedir (Delcour ve Tulmets, 2008). AB'nin uluslararası kimliğinin bir parçası olan normatif ve yumuşak gücünü dış politikasının bir ifadesi olarak AKP için kullanmasının doğal olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Chaban ve Vernygora, 2013). Başka bir grup akademisyen ise AKP'na daha şüpheci yaklaşmakta ve AKP'ni, ilgili ülkeler için çok az katma değeri temsil eden AB merkezli, bürokratik ve esnek olmayan bir uygulama olarak görmektedir (URL-1). AKP'nin değer ve normları destekleme bileşeni ise en çok yorum ve eleştiri alan kısım olmuştur. Dünya dönüşürken Avrupa da dönüşmektedir. AB, dönüşen Avrupa'nın, bir zamanlar çatışmaların merkeziyken, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir deyişle, AB'ye göre, Avrupa'nın başarısı, modelinin işe yaradığını göstermektedir. Dolayısıyla da AB, bu başarılı hikâyesinin devamı için komşularına AKP kapsamında yönetişimini ihraç etmek istemektedir. Çalışmada ilk bölüm, AKP'nin arka planından, araçlarından ve ortaklarından bahsetmiştir. Sonraki bölüm, AB'nin yönetişimini AKP aracılığıyla komşularına ihraç etme ihtiyacının nedenlerine odaklanmıştır. Üçüncü bölümde AB'nin yönetim ihraç planına hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirilere değinildikten sonra son bölümde ise AKP'deki 2011 ve 2015 yılında meydana gelen yeniliklerden bahse-

dilmiş ve bu yeniliklerin AKP'nin yönetim ihraç planına katkıda bulunup bulunmadığı irdelenmiştir. Çalışma hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirilerden yola çıkarak AKP'nin AB'nin yönetim ihraç planı olarak başarısız olduğunu açıklamaya çalışarak sonuçlandırılmıştır.

Makalede bir nitel araştırma yöntemi olan belge incelemesi (içerik analizi) yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, AKP hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren belge incelemesi yapılmış, makale özelinde çalışma konusuyla ilgili makalelerden, raporlardan, gazete haberlerinden ve gözlemlerden faydalanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi bütüncül analiz yöntemi ile yapılmıştır.

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI (AKP)

Öncelikle doğu genişlemesinin Rusya'dan dolayı sorunlu bir genişleme olması, Ukrayna ve Rusya arasındaki sorunların AB'ye özellikle enerji güvenliği bakımından yansımaları endişesi, Suriye İç Savaşı'nın sebep olduğu mülteciler, komşularını AB için bir güvenlik sorunu haline getirmiştir. AB'nin içerisinde ise AB'nin doğu genişlemesini içselleştirmede yaşadığı zorluk ve Avro krizi Birlik içinde genişlemeye alternatif AKP'nin yükselişine katkıda bulunmuştur (Yazgan, 2015). Çıkış amacı AB'nin çevresinde duyduğu güvenlik endişesi olan AKP yayımlanmadan önce Avrupa Komisyonu Mart 2003'te Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkiler için Çerçeve belgesini hazırlamış ve Mayıs 2004'te ise mevcut politikanın temel belgesi olan Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) yayımlanmıştır (Ergan ve Doğan, 2019). AKP, AB'nin Doğu (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) ve Güney (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus) komşularıyla ilişkilerini yönetmektedir. Bir bakıma, AKP, 2003 yılında yayımlanan 'Daha iyi bir dünyada güvenli bir Avrupa' isimli Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinin de uygulama biçimlerinden biridir. 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi AB'nin çözüme sadece askeri yöntemle değil ekonomik ve sivil yöntemlerle de ulaşabilecek bir aktör olmasını amaçlamıştır. Avrupa Güvenlik Stratejisi temelinde AKP, istikrarlılaştırma modelini esas almıştır. 2004 genişlemesinin yeni bölünmeler yaratmaması ve AB'ye üye olamayan komşuların yabancılaştırılmaması için üyelik hedefi içermeyen ülkeye özgü destek AKP'nin tanımlarından biridir (Türkeş-Kılıç, 2018).

AKP, AB'nin sınırlarıyla ilgili meselelerde kullandığı dış politika araçlarını tek bir çatı altında toplamasını sağlamış ve AB bu politikayla sınır ötesi ilişkilerine bir tutarlılık getirmeye çalışmıştır (Balfour ve Rotta, 2005). AKP en başından beri, genişlemeye alternatif olarak tasarlanmıştır. Hedef, aday veya potansiyel

aday olamayacak komşu ülkelerdir. Bu ülkelere çeşitli AB politikalarına Birliğe üye olmadan katılım hakkı vermiştir. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi bu durumu ‘kurumlar hariç her şey’ şeklinde açıklamıştır (URL-2). AKP’nin komşuların istikrar, güvenlik ve refahının güçlendirilmesine katkıda bulunmaya yönelik kapsayıcı ve oldukça iddialı hedefi, Prodi’nin ‘kurumlar hariç her şey’ vaadinde en iyi şekilde anlaşılmıştır. Fakat, bu retorik, önemli ölçüde AB’nin genişleme politikasından ve onun yerleşik Avrupa ötesinde Avrupalılaşma mantığından yararlandığından, AKP’nin evriminde güçlü yol bağımlılıklarının varlığını ve etkisini göstermektedir (Schimmelfennig 2012). Diğer bir deyişle, genişleme politikasına dahil edilmeyen yani birinci dereceden Avrupalılaştırmayan bölgelerin AB değerlerine AKP ile yakınlaştırılması amaçlanmıştır. Özetle, AKP, AB’nin genişleme ile sağlamaya çalıştığı Avrupalılaştırma politikasının başka araçlarla devamıdır. Bu araçların genişlemeden farkı kapsadığı ülkelere üyelik perspektifi sunmamasıdır. Yine de AB, AKP ülkelerinin hepsine üyelik kapısını kapatmıştır da denilemez (Sönmez, 2010).

AKP, politika kapsamındaki komşularına ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarını bir araya getiren tek ve uyumlu bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır (URL-3). Bunun yanı sıra, AKP, AB ile komşu ülkeler arasında ayrıcalıklı bir ilişki kurmaktadır. Aynı zamanda demokrasi, özgürlük insan ve azınlık hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, piyasa ekonomisi ilkeleri ve sürdürülebilir kalkınma gibi iki tarafı birbirine bağlayacak ortak değerler oluşturmaya çalışır. AKP, AB için üyelik hedefi olmadan genişleme şeklinde tanımlanabilecek kazan-kazan stratejisine dayalı bir dış politika aracı olarak tasarlanmıştır. Bunun temelinde Doğu Avrupa genişlemesinin AB’nin yeni sınırlarında siyasi olarak istikrarsız ve otoriter, ekonomik olarak az gelişmiş, yeni komşularıyla beraber ortaya çıkardığı güvenlik riskleri bulunmaktadır (Kızılkın, 2018). Bu noktada AB’nin komşularından istikrarsızlık ithal etmek yerine komşularına istikrar ihraç etmeyi tercih ettiği görülmektedir (URL-4). Sonuç olarak, AKP, genişlemenin ikamesidir (URL-5) ve amaç katımsız bütünleşmedir. Dolayısıyla AKP, genişlemeye göre çok daha az maliyetli bir dış politika aracıdır ve yine genişleme olmadan Avrupa’nın sınırlarını genişletme hedefindedir.

AKP, AB’nin komşularının her biri ile ilişkilerindeki farklılıklara dayanmaktadır. Fakat aynı zamanda da bir bütünlük sağlamayı amaçlamaktadır. Temel kavramlar olarak farklılaşma ve tutarlılığın arkasındaki neden, AB komşularının büyük ölçüde farklılık göstermesidir. Her komşunun farklı iç siyaseti ve ekonomik geçmişi vardır. AB’nin de farklı türde ortak çıkarları ve paylaşılan farklı değerleri vardır. AKP, AB’nin komşularıyla farklılaştırılmış (tailor-made) yaklaşıma dayalı bir ikili ilişki kurmaya odaklanmıştır. Yine farklılaştırma yaklaşımıyla uyumlu olarak her devletin kendi koşullarına göre eylem planlarını hazırlamaları istenmiştir.

Bu da derinlik meselesini ön plana çıkarmıştır. Çünkü, AB'nin AKP kapsamında her komşusuyla kuracağı ikili ilişkinin derinlik düzeyi de farklı olmuştur. Bu, AB'nin tam üyelik sürecindeki aday ülkelere yönelttiği bireysellikte paralel bir yöntemdir. Bu yöntem ayrıca AB'nin komşularıyla daha esnek ilişkiler kurabilmesine vesile olmuştur (Kızıllıkan, 2018). AKP kapsamında ülkeler üç grupta ele alınmaktadır: 2009 yılında başlayan doğu ülkeleri Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna'yı kapsayan Doğu Ortaklığı; 1995 yılında başlayan, Akdeniz boyutunu oluşturan bir diğer deyişle güney komşularını kapsayan Barcelona Süreci olarak bilinen fakat bugün Akdeniz için Birlik şekline dönüşen girişim ve 2008 yılında başlatılan Karadeniz Sinerjisi (Yazgan, 2015). Bu ülkelerden, Doğu Ortaklığı'na dahil olan AKP kapsamındaki ülkeler ile ilişkilerdeki en önemli aktör Kırım'ın ilhakıyla da daha da önem kazanan Ukrayna'dır. Akdeniz için Birlik girişimi tarafından bakıldığında ise 2011'den beri karışıklık ve iç savaş yaşanan Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'nin içinde bulunduğu ülkeler, AB'nin güney komşularını kapsamaktadır (Yazgan, 2021). AB'nin güney komşularıyla ilişkilerini belirleyen en öncelikli iki konu ise mülteciler ve terörle mücadelede (Nas, 2019).

Son olarak, AKP'nin yürütülüş araçlarına bakılacak olunursa, AB'nin sınır komşularıyla ilişkilerini düzenleme amacıyla 2003 yılında geliştirdiği bir dış politika aracı olan AKP, Lizbon Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 2011 yılına kadar Avrupa Komisyonu, 2011 yılından sonra ise Avrupa Komisyonu ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından İletişim Belgeleriyle yürütülmektedir (Türkeş-Kılıç, 2018). AKP'nin en önemli uygulama aracı ise, 2004 yılından itibaren hazırlanmaya başlayan karşılıklı mutabakata varılan ve iki taraflı olan Eylem Planlarıdır. Eylem Planları AKP dahilindeki ülkeler için 3-5 yıllık planlamaları içeren yol haritalarıdır. Eylem Planları güvenlik tehditleri ile mücadeleden AB'nin ekonomik ve siyasi standartlarına uyumuna kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir (Yazgan, 2015). Esasen, Eylem Planları, siyasi diyalog ve reform, ekonomik ve sosyal iş birliği ve kalkınma, ticaret ve piyasa ve düzenleyici reform, adalet ve içişlerinde iş birliği, ulaştırma, enerji, bilgi toplumu, çevre, araştırma ve geliştirme sektörlerinde iş birliği ve sivil toplum, eğitim, halk sağlığı gibi insan boyutunu içermektedir. AB, Eylem Planlarının uygulanmasıyla, komşularına hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük ve insan haklarına ve azınlık haklarına saygı gibi değerlerin normlar ve standartlar (siyasi çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve medya, medya, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı, cinsiyet, siyasi, dini ve etnik temelli ayrımcılık yapmama) çerçevesinde benimsenmesini sağlamak istemektedir (Panebianco ve Rossi, 2004). Eylem Planları, ülkenin ihtiyaç ve kapasitelerinin yanı sıra onların ve AB'nin çıkarlarına dayalı olarak her ülkeyle müzakere edilir ve her ülke için özel olarak hazırlanır. Diğer bir deyişle, her ülkenin kendine has özellikleri olduğu için AB'nin ülkelerle ayrı

ayrı ilgilenmesi gerekmektedir. Genellikle 3-5 yıl arasında olan kısa ve orta vadeli öncelikler aracılığıyla siyasi ve ekonomik reformların gündemini ortaklaşa tanımlarlar. Eylem Planlarında yer alan reformların uygulanması sektörel dağılıma göre her ülkenin alt komiteleri tarafından düzenli olarak izlenmektedir. Ayrıca, Komisyon ilerleme hakkında düzenli raporlar yayınlar. Bu dinamik bir süreçtir çünkü her şey herhangi bir zamanda gözden geçirilebilir. Eylem planlarının üç ana ilkesi bulunmaktadır: farklılaştırma, sürece ortak sahip çıkma ve koşulluluk. Eylem planları yasal olarak bağlayıcı olmayıp AKP kapsamındaki her ülke için ayrı ayrı hazırlanmış stratejik belgelerdir. Eylem Planlarında komşu ülkeler için önemli olan imzacı ülkenin insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi AB normlarına bağlılığı kabul etmesidir. Koşulluluk, yumuşak ve açık sınırların Avrupa standartlarını karşılamadaki ilerleme için bir ödül oluşturduğu bir sopa ve havuç sistemidir. Koşulluluk asimetrik komşuluk ilişkileri üretse de AKP'nin hedefi hem dış hem de iç politika hedeflerini tutarlı bir çerçevede birleştiren daha bütünleşik bir yaklaşımdır (Berg ve Ehin, 2006). Koşulluluk ilkesinin sonucu olarak da AKP kapsamındaki bir ülke eylem planındaki taahhütlerinin ne kadarını yerine getirirse o kadar ilerleme sağlamaktadır (Ergan ve Doğan, 2019). Esneklik açısından bakıldığında ise, AKP kapsamındaki her ülke AB ile istediği derecede iş birliği geliştirmeyi seçme hakkına sahiptir (Comelli, 2004).

Eylem Planları AKP ülkelerinin önceliklerine göre oluşturulan Ortaklık Anlaşmaları ile yürütülmektedir. Ortaklık Anlaşmaları, Doğu Ortaklığı ülkeleri ile daha önce oluşturulan Ticaret ve İş birliği Anlaşmaları Barselona sürecine dahil edilen ülkelerle daha önce oluşturulan İş Birliği Anlaşmalarının devamı niteliğindedir. Ortaklık Anlaşmalarının amacı derin siyasi ve ekonomik ilişki kurmak diğer bir deyişle AB hukukuna ve iç pazarına uygun bir bütünleşme sağlayabilmektir. AKP'deki gelişmeler Avrupa Komisyonu tarafından hem ülkeler hem de sektörler için hazırlanan İlerleme Raporları ve ülke Strateji Belgeleri ile izlenmektedir. AKP ülkelerinin AB'nin mali desteğini alması için Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı oluşturulmuştur. Arap Baharının da etkisiyle AKP ülkelerine artırılan mali destek ile beraber yeni destek mekanizmasının adı Avrupa Komşuluk Aracı olarak değiştirilmiştir. AKP ülkelerinin AB mevzuatına uyumu için ise Taiex ve Twinning teknik destek programları geliştirilmiştir (Yazgan, 2015).

AB'NİN YÖNETİŞİM İHRAÇ PLANI OLARAK AKP

Avrupa yönetişimi ifadesi, AB'de yetkilerin kullanılma şekliyle ilgili kurallar, prosedürler ve uygulamalar bütünüdür. Amaç, AB düzeyinde demokrasiyi güçlendirmek ve vatandaşları AB kurumlarına yaklaştırmaktır. Avrupa yönetişimi aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır: AB kurumlarının açıklığı ve şeffaflığı, sivil toplumu karar alma süreçlerine dahil etme, tutarlı ve iyi yönetilen politikaların uygulanması, büyümeyi ve istihdamı destekleyen açık, istikrarlı ve öngörülebilir

bir düzenleyici çerçeve sağlamak, orantılılık ve yetki ikamesi ilkelerine saygı, AB kurumlarının ve AB Üye Devletlerinin her birinin AB’de yaptıklarını açıklamasını ve sorumluluk almasını sağlamak; ve uluslararası kurumların işleyişini iyileştirmek amacıyla küresel yönetim tartışmasına katkıda bulunmak (URL-6). Avrupa yönetimi, aslında AB’nin karşılaştığı krizlere yanıt vermesi beklenen farklı yönetim biçimlerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Eliçin, 2011). Bir kavram olarak Avrupa Yönetimi, AB’nin siyasi sistemindeki çok düzeyli ve çok aktörlü yapıyı açıklar. Bu çok düzeyli ve çok aktörlü yapı AB’nin pazar sisteminden ulus üstü hiyerarşik karar alma süreçlerine kadar çok farklı yönetim biçimlerinin birleşiminden oluşmaktadır (Eliçin, 2011). AB bu yapıyı kendi siyasi düzenini inşa etmek için kurmuştur. AKP, AB’nin komşularıyla ilişkilerinde siyasi bir düzen kurmanın bir aracı olarak kullanılacaktır. Avrupa Komisyonu tarafından Temmuz 2001’de Avrupa Yönetimi üzerine bir Beyaz Kitap yayımlanması, Komisyon’un, AB’nin doğası ve nasıl işlediğine ilişkin bir dizi uzun süredir devam eden endişeleri giderme girişimi olarak AB’de yeni bir aşamanın açıldığının sinyalini vermiştir. Beyaz Kitap, Avrupa’nın ötesine bakmakta ve küresel yönetim tartışmasına katkıda bulunmaktadır. Birlik, iyi yönetim ilkelerini küresel sorumluluklarına uygulamaya çalışmalıdır. Uluslararası kurumların etkinliğini ve yaptırım güçlerini artırmayı amaçlamalıdır. Beş ilke, iyi yönetimin ve bu Beyaz Kitapta önerilen değişikliklerin temelini oluşturur: açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık. Her ilke daha demokratik bir yönetim kurmak için önemlidir. Bu ilkeler, Üye Devletlerde demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün temelini oluşturur. Sivil toplum da hesap verebilirlik ve açıklığı içeren iyi yönetim ilkelerini takip etmelidir (URL-7).

AB içerisinde yönetimin başka bir tanımı da toplu olarak bağlayıcı anlaşmalar üretmeyi amaçlayan kurumsallaşmış koordineli eylem biçimleridir (Lavenex ve Schimmelfennig, 2009: 795). Dolayısıyla da AB’nin yönetimi AB’nin resmi sınırlarında bitmemektedir. AB, üyesi olmayan ülkelerle de kendi iç kurumsal yapısını ve politikalarını yaymak için kurumsal düzenlemeler inşa etmektedir. İşte dış yönetim, devlet-merkezli bir terim olan dış politikayla daha genel bir terim olan uluslararası iş birliği kavramlarının ortasında bir yeri işaret etmektedir. Dış yönetim, AB’nin yönetimini resmi sınırlarının ötesine taşıdığı kurumsal biçim ve yöntemlerle ilgilenmektedir. Dış yönetim aynı zamanda dış aktörlerin politikalarını AB politikalarıyla uyumlu hale getirmeye zorunlu oldukları bir resmi ve hiyerarşik bir tahakküm ve bağlılık ilişkisini kapsamaktadır (Lavenex 2009; Lavenex ve Schimmelfennig 2009). AKP’nin kuruluş ilkelerine bakıldığında, AKP’nin, AB ile her bir ortak ülke arasındaki ikili ilişkilerin devamı olduğu görülmektedir. Ayrıca AKP, AB’nin komşularıyla ortak değerlere ve ortak çıkarlara dayalı ilişkiler geliştirmeyi amaçlamaktadır. AB’nin komşularında kurmak istediği modelin, AB’nin kendisinden alınan model olduğu ise

açıktır. Diğer bir deyişle AB, komşularını Birliğe dönüştürmek yani Avrupalılaştırmak istemekte fakat bunu yaparken komşularına dönüşmek istememektedir. Bu nedenle AB, 2001 yılında Avrupa Yönetişimi üzerine yayımladığı Beyaz Kitap'tan bu yana yönetişimini dışsallaştırmak istemektedir. Bunun bir aracı olarak da AKP'yi geliştirmiştir. AB, yönetim sistemini AKP aracılığıyla ihraç edecek ve komşularıyla ilişkilerinde genişlemeden bütünleşme sağlayarak sürdürülebilir bir bağlantı sağlayacaktır. Bu noktada, bütünleşme, yönetim ve Avrupalılaştırma arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme temel olarak devletten uluslar üstü bir birliğe yetki devrinin kapsamına işaret eder. Yönetişim, otoritenin içinde bulunduğu biçimler ve yöntemlere odaklanır. Devletin ötesinde bağlayıcı toplu kurallar yapmak için kullanılır. Avrupalılaştırma ise, Avrupa yönetişiminin bu mekanizmalar aracılığıyla, devletleri ve politikalarını etkilemesine işaret etmektedir. Bu bağlamda AB'nin AKP ile yapmak istediğinin komşularını Avrupalılaştırmak olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Diğer bir deyişle, AB kendisine özgü siyasal örgütlenmesini ve yönetim modelini AB sınırları dışına ihraç etmek istemektedir (Sönmez, 2010).

AB'nin komşularına AB norm ve müktesebatını ihraç etmeyi AKP yoluyla yani Eylem Planlarının yanı sıra yönetişimini komşularına ihraç ederek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Böylece AB, komşularına refah, istikrar, demokrasi ve güven ortamı yaratarak kendisine sıçrayabilecek tehditleri bertaraf edebilecektir. Bu ortamı sağlamak için AB AKP'ye koşulluluk ilkesini dahil etmiş ve böylece komşularının AB'nin normlarını ithal etmesini bir zorunluluk haline getirmiştir (Türkeş-Kılıç, 2018). Yine AKP, komşuluk politikası ile 'pozitif şartlılık' ilkesini getirmiştir (Del. Sarto ve Schumacher, 2005). Pozitif şartlılık ilkesine göre, AKP'nin finansal araçlarından yararlanabilmesi için öncelikle komşu ülkelerin AB'nin değerlerine saygı göstermesi, AB'nin talep ettiği ekonomik ve politik gereklilikleri gerçekleştirmesi bağlıdır (Usul, 2008 s: 110). Bu şekilde AB, komşularında tam üyelik perspektifi olmadan demokratikleşmeyi sağlamayı amaçlamıştır (Silander ve Nilsson, 2013: 441).

Arap Baharı isyanları ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakı da AB'nin yurtdışında özellikle sınırlarında güvenlik konusunda sorumluluklarını artırması gerektiğini göstermiştir. AB, uluslararası arenadaki rolünü geliştirmesinin yanı sıra, siyasi, ekonomik, ticari, insani değer ve normlarını komşularına da yaymak için AKP'yi geliştirmiştir. AB'nin demokratik değer ve uygulamaları, hukukun üstünlüğü, insan hakları standartları AB'nin iyi yönetim normları olarak görülmektedir. AB'nin sınırlarında bulunan ülkelerin iyi yönetim ilkelerine sahip olması AB'nin çıkarına uygundur. Sorunlu ülkelerin kendini sorunlarını AB'ye ihraç etmemesi için AB'nin kendi normlarını bu ülkeler ihraç etmesi gerekmektedir (Sönmez, 2010). Diğer bir deyişle, AKP'nin amacı, Avrupa Yönetişim sistemini

AB sınırlarının ötesine taşımaktır. Bu, AB karar alma ve politika yapma sisteminin de ihraç edileceği anlamına gelmektedir. Bunu yaparak AB, komşularının karar alma ve politika yapma süreçlerindeki etkisini artırmaya çalışmaktadır (Panebianco ve Rossi, 2004).

Özetle, AKP, AB normlarını, değerlerini, kurallarını ve düzenlemelerini ihraç etmeye çalışarak, AB'nin aktörlüğünü daha da geliştirme ve kendisini bir güç olarak kurma arzusunun bir ifadesi ve test vakası haline gelmiştir. Bu yüzden de AB, yönetişimini AKP yoluyla ihraç etmek istemektedir. AB'nin bu anlamda AKP'yi kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri, AKP'nin üyelik teklif etmemesidir. AKP, üyelik ödülü vermeden komşu ülkeleri dönüştürmeye çalışır. Ayrıca, AB'nin AKP'yi mevcut kurumsal yapı üzerine inşa etmesi nedeniyle AKP, Birlik için yüksek maliyetli herhangi bir kurumsal dönüşüm gerektirmemektedir. AB yönetişimi, tam bütünleşmeden daha az iş birliğinden daha fazla değişiklikleri gerçekleştirmek için AKP aracılığıyla sınır ötesine ihraç edilmeye çalışılmaktadır. Bu ihraç planı ile ayrıca AB'nin hedefi, Doğu ve Güney sınırlarını yasadışı göç ve ekonomik dalgalanmalar gibi dış risklere karşı güvende tutmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için AB, geniş Avrupa'da siyasi istikrar ve güvenlik için önemli olduğundan, özellikle Doğu ve Güney sınırındaki komşularında demokratik, ekonomik ve sosyal reformları teşvik etmeye çalışmaktadır. Yine AB, komşularının da beklentilerinin bu yönde olduğu inancına sahiptir. *Örneğin*, Bengtson ve Elgström'e (2012) göre, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Moldova'da halk arasında insan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi değerler sıklıkla AB ile ilişkilendirilmektedir. Aynı şekilde, normların teşviki açısından, AKP, AB'nin en temel değerleri olarak kabul edilen ve Lizbon Antlaşması'nın da önsözünde yer verilen demokrasi, insan hakları, özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü kavramlarının da içinde olduğu geniş bir ortak değerler dizisini teşvik etme hedefini içermektedir. Bu teşvik mekanizması AKP'nin koşulluluğunda vücut bulmaktadır.

AB'NİN YÖNETİŞİM İHRAÇ PLANINA ELEŞTİRİLER

AKP kapsamında AB'nin komşularıyla ilişkileri ortak değerlere karşılıklı bağlılık temelinde kurulmaya çalışılmış ancak AB'nin bunu nasıl sağlayacağı ve yönetişimini nasıl ihraç edeceği tam anlamıyla netlik kazanamamıştır (Ganzle, 2009). Bu muğlaklığın sebebi AKP'nin üyelik perspektifinin bulunmamasıdır. AB'nin eski Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen de AKP'nin doğu genişlemesinin deneyimi üzerine inşa edileceğini açıklamıştır. Yani aslında, AKP, hem AB'nin genişleme yoluyla kendisini bir taahhüt altına sokma konusundaki isteksizliğini yansıtmakta hem de genişlemiş birliğin yeni sınırlarının getireceği karşılıklı bağımlılıkla ilgilenmesi gerektiğinden AB'ye bir hareket alanı sağla-

maktadır. Sonuç olarak, genişlemeyle Doğu Avrupa ülkelerine normlarını ihraç ederek onların ekonomik ve politik dönüşümüne destek veren AB, AKP ile tam üyelik değil ancak ve ancak Avrupalılaşma perspektifini sunabilmiştir (Kahraman, 2006). İşte bu, AKP'nin sınırlı etkisinin temel sebebidir ve AKP'ye yapılan en ciddi eleştiridir. Çünkü, AB, komşu ülkelerle ortak değerlere sahip olmak istemektedir. Ancak bu ortak değerler komşularda henüz mevcut değildir. Schimmelfennig'e göre AB, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin katılımını ahlaki bir görev olarak görmüştür (Schimmelfennig, 2001). Doğu ve genişlemesinde olduğu gibi, AB de AKP'yi komşularına karşı ahlaki bir görev olarak görmektedir. Bu nedenle, AB'ye komşu ülkelerin izlemesi gereken yolu bilen bir öğretmen rolü verilmiş olması mümkündür. Bir bakıma AB'nin kendi kimliği, değerleri ve çıkarları vardır ve bunları komşularını sınırlamak için kullanmaktadır.

Diğer yandan, AB, kendisini yeni bölünme çizgilerinden korumak için komşularına bir yönetim ihraç planı olarak AKP'yi hazırlamış olsa da AKP'den yeni bölünme çizgilerini temsil edebilecek bir kimlik inşası çıkarılabileceğini iddia eden akademisyenler vardır. Birincisi, Neumann'a göre *sosyal kimlikler, bir grubun üyesi olmanın ne anlama geldiğinin içeriğini ve alt yapısını tanımlar. Ayrıca grubun sınırlarını, yani kimin «içeride» ve kimin «dışarıda» olduğunu da tanımlarlar* (Neumann, 1996). AKP ülkeleri AB'nin komşusu olarak tanımlanıyor, yani dışarıdadalar. Ayrıca, Risse'ye (2005) göre de bir siyasi örgütlenme ve kurumsallaşma alanı olarak Avrupa'nın net sınırları yoktur. Ötekileştirmenin bağlama bağlı olduğunu, çünkü Avrupa'nın olumlu olarak oluşturduğunun sabit bir anlamı olmadığını ve sabit Avrupalı başkaları olmadığını ekler. Ancak, AKP'nin komşularla barış, istikrar ve refah içinde yaşamak ve iyi yönetim, insan hakları, demokrasi hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlere sahip olmak hedeflerinde 'biz' ve 'onlar' inşası görülebilir. Dahası, AB'nin komşuluğundaki birçok sivil toplum aktörü tarafından benimsenen bir görüş, AB'nin norm teşvikinin belirli tutarsızlıklar nedeniyle tam potansiyeline ulaşmaktan uzak olduğu yönündedir.

Son olarak, AKP kriz yönetimi odaklı olmadığı konusunda da eleştirilmektedir. Bu eleştirinin temelinde ortaklık kurulan ülkelerde yaşanan krizlere hızlı yanıt verilememesi yatmaktadır (Ünal, 2017). Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da yaşanan krizlere ve Mart 2022'de Rusya tarafından işgal edilen Ukrayna'da yaşanan savaşa hızlı yanıt verememesi AKP'nin eleştirilmesinde haklı noktalar olduğunun göstergesi olmuştur.

AKP'ye İki Yönlü Eleştiri: AB Komisyonu ve AKP Ülkeleri

AB içindeki iş bölümü açısından bakıldığında Komisyon, AB'ye katılmak isteyen ülkelerle ve AB ile ekonomik veya kültürel iş birliği arayan ülkelerle müzakerelere öncülük etmektedir. Dolayısıyla Avrupa Komisyonu, AKP'nin oluşturulmasından ve uygulanmasından sorumludur. AB genişleme süreci sona erdiğinde, Komisyon AB'nin yeni komşu ülkeleri için bir politika oluşturma görevini üstlenmiştir. Komisyon, yetkisini yeni komşularla olan ilişkilerinde kullanmıştır. Doğu genişleme sürecinde Komisyon kendisini önemli bir dış politika aktörü olarak görmeye başlamıştır (Kelley 2006). AKP, Komisyon'un AB'nin doğu genişlemesi sırasında edindiği yüksek dış politika profilini korumasına izin verdiği için başlangıçta Avrupa Komisyonu tarafından oldukça olumlu algılanmıştır. Komisyonun bakış açısından, AKP, insan haklarına destekten yargı reformuna, seçimlere, kurumsal yapılanmaya, artan siyasi diyaloga ve krizle ilgili iş birliğine kadar yelpazenin her yerinden araçları kullanan ve bütünleştiren gerçekten modern bir dış politikadır (URL-8). Ayrıca, Komisyonun 2000'li yılların ortalarında AKP aracılığıyla geliştirmeye çalıştığı değer ve normların yeterli olduğuna dair hiçbir şüphesi yokmuş gibi görünmektedir. Aslında AKP'nin Komisyon'daki başlangıçtaki iyimser görüşü, genişlemenin 2004'ten itibaren AB gündeminde daha az yer almasına rağmen, AKP'nin Komisyonun AB'nin dış eyleminde bir baş kahraman olarak devam etmesine izin vermesiyle bağlantılıdır. Fakat, 2000'lerin sonlarına gelindiğinde Komisyon, komşu hükümetlerin, vatandaşların, sivil toplumun ve AB üyelerinin benzer şekilde AKP'den ve Komisyonun politikayı ele alma biçiminden memnun olmadıklarının ciddi bir şekilde farkına varmıştır.

2009 Lizbon Antlaşması'ndan sonra AKP için gündem belirleme ve izlemeden sorumlu başlıca kurumsal aktörü olan Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi de başlangıçta politika hakkında olumlu bir görüşe sahiptir. Ancak 2000'li yılların sonunda, AKP'nin AB üyeliğinin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde sahip olduğu dönüştürücü etkiye ve normatif ikna edici etkiye sahip olamadığı gerçeğiyle yüzleşmeye başlanmıştır. Dahası, 2011'de Arap ayaklanmaları başladığında, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi de diğer AB kurumları ve Üye Devletlerle birlikte, özellikle de değerlerin ve normların teşviki konusunda AB'nin komşu ülkelere yönelik çelişkili yaklaşımını eleştirmiştir (Natorski 2016: 657). 2015 tarihli yeni AKP dönemin Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından fazla AB merkezli olmakla, orantısız bir şekilde AB çıkarlarını desteklemekle ve AB'nin orijinal hedeflerine ulaşmada yeterince titiz olmamakla eleştirilmiştir.

AKP hükümetleri başlangıçta AKP'yi karışık duygularla karşılamışlardır. Örneğin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus ve Gürcistan için, AKP, çok yönlü bir dış ve ekonomik politikayla Rusya'ya bağımlılıklarını azaltma umudu olmuştur (Alieva, 2009). Bir diğer örnek olan Ukrayna için politika bir hayal kırıklığı kaynağı olmuştur. Çünkü, Ukrayna, çok daha avantajlı, kişiye özel bir anlaşma ve gelecekteki AB üyelik müzakerelerine kesin bir davetin verilmesini ummuştur. Güneyde Arap hükümetlerinin çoğunluğu ise büyük ölçüde AKP'ye kayıtsız kalmışlardır. Birçoğunun AKP'ye katılmayı kabul etmesinin sebebi AB'nin onlar için görmezden gelinemeyecek kadar önemli bir yapı olmasıdır (Hollis 2012). Böylece rejimlerinin istikrarının devamını sağlayabilmeyi hedeflemişlerdir. Ne yazık ki, AKP ile ilgili iyimserlik ilk Eylem Planları başladığında değişmeye başlamıştır. Özellikle koşulluluk ilkesi birkaç AKP hükümeti için başka bir çekişme noktası olmuştur. Bunun sebebi koşulluluğun, AB'nin ABD ve Çin gibi daha önemli ticari ilişkilerinde uygulanmıyor olmasıdır. Dolayısıyla, siyasi veya ekonomik tavizlere bağlı mali ve teknik yardımın kullanılması, AKP ülkelerini dolaylı olarak ikincil bir sıraya indirgemektedir. 2015 yılındaki yeni AKP için yapılan görüşmelerde Cezayir ve Mısır, AB'nin norm teşvikine eleştirmişler ve koşulluluk kullanımının AKP'nin AB ile komşuları arasında eşit bir ortaklık kurmadığını belirtmişlerdir. AB eylem planlarında esneklik eksikliği, koşulluluk kullanımı ve bunların uygulanması için gereken idari reformların karmaşıklığı sebebiyle eleştiri konusu olmuştur. Sonuç olarak AKP ülkeleri de komşuluk politikasının kendi ülkeleri için katma değerini sorgulamaya başlamışlar; AKP'de reform için çağrıda bulunmuşlardır.

Özetle hem AB içerisinde hem de komşular arasında AKP'nin AB'nin komşuluk ilişkilerini düzenlemek için tam potansiyelini henüz açığa çıkarmadığı düşüncesi hakimdir. Bu düşünce, Arap ayaklanmaları ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında değişen jeopolitik koşullar nedeniyle daha da baskın hale gelmiştir. Sonuç olarak, AB'nin komşularındaki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını önlemekte başarısız olması sebebiyle AKP'nin norm ihracı yaparak gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümü yapamadığı eleştirilerine 2011 yılındaki Arap Baharı isyanları ve Orta Doğu temelli terör örgütlerince AB'nin gözde şehirlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar eklenince AB sınırlarındaki güvenliği sağlama konusunda yeni arayışlara girmiş ve sonuç olarak 2015 yılında güvenlik boyutu daha ön planda olan gözden geçirilmiş AKP'yi yayımlamıştır (Türkeş-Kılıç, 2018).

AKP'DE YENİLİKLER: 2011 VE 2015

2004 yılından bu yana AKP iki kez yenilenmiştir. AKP'deki ilk yenileme, 2011 yılında AB sınırları yakınındaki önemli değişikliklere (Arap isyanları ve darbeler, Rus-Gürcü çatışması, Ukrayna ve Moldova'daki gelişmeler, Belarus ile

gergin ilişkiler) tepki olarak gerçekleşmiştir (Eroğlu ve Bieliauskaitė, 2018). 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan ve sonrasında Yemen, Suriye ve Libya gibi Orta Doğu'nun diğer ülkelerine sıçrayan Arap baharı ayaklanmaları AB için güvensizlik ortamı yaratmıştır. Arap baharı ayaklanmaları AB'ye AKP ile yaratmaya çalıştığı istikrar ortamını yaratamadığını dahası çıkabilecek sorunları tahmin edemediğini göstermiştir. AB, AKP'deki eksikliklerini tamamlamak için harekete geçtiğinde ise tarih Mart 2011'i göstermekteydi. 8 Mart 2011'de AB 'Demokrasi ve Paylaşılan Refah için Ortaklık' isimli ortak bir bildiri yayımlamıştır (URL-9). Benimsenen strateji Avrupa Komisyonu'nun komşu ülkelerdeki değişimlere yanıt olarak geliştirilmiştir. Stratejinin amacı komşu ülkelerde derin demokrasinin gelişimini sağlamaya yardımcı olmaktır. Yine 2011 stratejisiyle birlikte AB, komşularına yönelik finansal konularda, hareketlilik konusunda ve piyasaya erişim konusunda reforma gitmeyi hedeflemiştir (Hamzaoglu, 2020). Yine 2011 yılındaki yenilemeyle AKP 'daha fazlası için daha fazlası' kavramsallaştırmasıyla AB ile ilişkilerde daha çok yol alan ülkelerin daha çok yardım almasını içeren bir politikaya dönüşmüştür (Yazgan, 2021). Diğer bir deyişle, yeni komşuluk politikası da eskisi gibi teşvikler temelinde yükselmiş fakat eskisine nazaran daha fazla farklılaştırılmaya dayanmıştır (Kızıllan, 2018). Bir yandan 'daha fazlası için daha fazlası' kavramsallaştırmasına geçilirken diğer yandan, reformları gerçekleştiremeyen komşular için de finansal desteğin azaltılması ya da durdurulmasına karar verilmiştir. Avrupa Komisyonu bu noktada, demokrasi, insan hakları, iyi yönetim gibi normlara vurgu yaparak ikili ilişkilerin bu değerlere bağlılıkla bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, 2011 yılındaki yeni AKP Arap Baharı isyanlarına bir karşılık verme amacı taşımakla beraber içerik olarak çok yenilik getirmemiştir (Kızıllan, 2018). Fakat yeni AKP için söylenebilecek en net ifade AKP'nin AB'nin temelini oluşturan değerlere bağlılığın ikili ilişkilerin gelişmesinde göz önünde bulundurulması fırsatını getirmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle AB, komşularına artıracığı desteği ihraç ettiği demokrasi gibi normların benimsenmesine bağlamıştır. Yine de son tahlilde, komşu ülkenin siyasi reformları gerçekleştirme oranı ilgili ülkenin alacağı desteğin miktarını da belirleyecektir.

AKP'deki ikinci yenileme ise 2015 yılının başında coşkuyla karşılanan Arap Baharı'nın demokratikleşme yerine daha fazla istikrarsızlık, silahlı çatışmalar ve Avrupa ülkelerine kontrolsüz göçmen akışı getirmesi; Rusya'nın, post-Sovyet devletlerinin (özellikle Ukrayna) AB ile entegrasyonuna giderek daha sert bir şekilde karşı koyarak bir tehdit kaynağına dönüşmesi sebebiyle gerçekleştirilmiştir (URL-10). 2015 AKP, komşuların ihtiyaçlarına göre farklılaştırılan (tailor-made) bir özelliğe bürünmüştür (Yazgan, 2021). 2015 AKP dört öncelikli alana odaklanmaktadır: insan haklarına azami saygı ve sivil toplum için alan ile adil, kapsayıcı ve istikrarlı bir toplumu teşvik etmeyi amaçlayan iyi yönetim; bölgede ekono-

mik istikrar için kilit önlemler olarak gençler için iş fırsatlarının yaratılması da dahil olmak üzere ekonomik ve sosyal kalkınma; güvenlik sektöründe, özellikle çatışma önleme, terörle mücadele ve radikalleşme karşıtı politikalar alanlarında işbirliği; bir yanda hareketliliği ele alan göç ve hareketlilik, diğer yanda düzensiz göç, insan ticareti ve kaçakçılık. Son olarak, enerji güvenliği ve iklim eylemine de dikkat edilmektedir. Fakat bunların içerisinde özellikle güvenlik boyutu, çatışma önleme, terörle mücadele ve yeniden radikalleşme karşıtı politikalar konularında ortaklarla çalışmayı içeren güvenlik boyutuna odaklanmıştır. Yine siyasi farklılaştırma ve karşılıklı uyumun etkisinin artırılması ve sahiplenme 2015 AKP'nin başlıca öncelikleridir. (URL-11).

Ek olarak, 2015 AKP, AB'nin komşularına ihraç etmeye çalıştığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar ekonomisi gibi konularda komşularına esnek bir model sunmaktadır. Bu esnekliğin temelinde AKP'nin ihraç etmeye çalıştığı normları AB'nin AKP kapsamındaki komşularının kabul etme konusundaki isteksizlikleri yatmaktadır (Hürsoy ve Kutlu, 2018). Farklılaşma yaklaşımı, ortak ülkelerin AB ile ilişkilerini geliştirme konusundaki farklı isteklerini kabul etmektedir. Sahiplenme yaklaşımı ise AB ve komşularının, her bir ilişkiyi ortak çıkarlara odaklayarak ortaklık önceliklerini birlikte belirlemesine ve bunun yarattığı sahiplenme duygusuna odaklanmaktadır. Son olarak, 2015'te kabul edilen yeni AKP ile AB'nin komşularındaki demokrasi, iyi yönetim, ulusun egemenliğini teşvik etme, hukuk ve insan hakları konusundaki tutkusunun düşürülmesiyle bağlantılı olarak, AKP'nin genişlemeyle ilgili başlıca araçlarından bazıları kaldırılmıştır (URL-12). Schimmelfennig'e (2012) göre bunun sebebi, AB'nin hükümetler arası iş birliği yoluyla tutarsız pozitif koşulluluk ve sosyalleşme kullanımında, sivil toplumu ve komşuluktaki diğer potansiyel değişim ajanlarının yanı sıra AB'nin siyasi katılım koşulluluğu için çekici ve etkili ikameler sunamamasıdır.

SONUÇ

AKP, AB'nin komşularına katılım perspektifi olmayan, daha derin siyasi ve ekonomik ilişkiler sağlamayı amaçlayan genişlemenin yerini alacak şekilde geliştirilen hem uygulama hem de çalışma alanı olarak, oldukça heterojen bir ülke grubunu ele almaktadır. AKP ülkeleri siyasi, ekonomik, sosyal ve tarihsel gelişimleri ve mirasları açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Avrupa Komisyonu'nun 11 Mart 2003'te 'Geniş Avrupa' stratejisini benimsemesinden bu yana, AB on altı komşusuyla ilişkilerin kurumsallaşmasını kademeli olarak yoğunlaştırmış ve farklılaştırılmış iki taraflılık, koşulluluk ve sosyalleşme gibi kilit mekanizmalardan yararlanan bir iş birliği mimarisi yaratmıştır. AB, AKP'ye Akdeniz için Birlik ve Doğu Ortaklığı girişimini de eklemleyerek iş birliğini derinleştirmeye çalış-

mıştır. AKP'nin bir başka amacı da AB ile komşuları arasındaki ilişkilerde yeni engellerin yaratılmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır.

Sonuç olarak, AB, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. AB'nin demokratik değer ve uygulamaları, hukukun üstünlüğü, insan hakları standartları AB'nin iyi yönetim normları olarak görülmektedir. AB'nin amacı, AKP ile iyi yönetim normlarını komşu ülkelere ihraç etmektir. Diğer bir deyişle AKP'nin amacı, Avrupa Yönetişim sistemini AB sınırlarının ötesine taşımaktır. Fakat AKP, AB merkezli olduğu, orantısız bir şekilde AB çıkarlarını desteklediği konusunda hem AB içerisinden hem de AKP ülkelerinden eleştiri almaktadır. Yine, AB'nin komşularındaki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını önlemekte başarısız olması sebebiyle AKP'nin norm ihracı yaparak gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümü yapamadığı eleştirilerine 2011 yılındaki Arap Baharı isyanları ve Orta Doğu temelli terör örgütlerince AB'nin gözde şehirlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı eklenince AB sınırlarındaki güvenliği sağlama konusunda yeni arayışlara girmiş ve sonuç olarak 2015 yılında güvenlik boyutu daha ön planda olan gözden geçirilmiş AKP'yi yayımlamıştır. 2015 AKP ile AB'nin komşularına ihraç etmeye çalıştığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar ekonomisi gibi konularda komşularına esnek bir model sunmasının temelinde aslında AKP'nin ihraç etmeye çalıştığı normları AB'nin AKP kapsamındaki komşularının kabul etme konusundaki isteksiz olmaları yatmaktadır. Bütün bunlar AKP'nin yönetişimini ihracında başarılı olamadığını göstermektedir. AB bu çıkmazdan ancak AKP'yi AB ve komşuları arasında eşitler arasında bir birliktelik olarak görmeye başlayarak kurtulabilir. Çünkü AB'nin komşularının vatandaşları arasında insan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi değerler sıklıkla AB ile ilişkilendirilmektedir. Diğer bir deyişle, her şeye rağmen AB'nin eşitlik söylemi üzerinden yeniden kuracağı ikili ilişkilerle Avrupa yönetişimini komşularına ihraç ederek daha geniş bir Avrupa hayaline ulaşma potansiyeline halen sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alieva, L. (2009). EU Policies and Sub-Regional Multilateralism in the Caspian Region, *The International Spectator*, 44(3), 43-58.
- Balfour, R., ve Rotta, A. (2005). Beyond Enlargement. The European Neighbourhood Policy and its Tools. *The International Spectator*, 40(1), 7-20.
- Bengtson, R. ve Elgström, O. (2012). Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics. *Foreign Policy Analysis*, 8(1), 93–108.
- Berg E. ve Ehin P. (2006). What Kind of Border Regime is in the Making?: Towards a Differentiated and Uneven Border Strategy. *Cooperation and Conflict*, 41(1), 53-71.
- Chaban, N. ve Vernygora, V. (2013). The EU in the Eyes of Ukrainian General Public: Potential for EU Public Diplomacy?. *Baltic Journal of European Studies*, 3(2), 68–95.
- Comelli, M. (2004). The challenges of the European Neighbourhood Policy. *The International Spectator*. 3(39), 97-110.
- Delcour, L. ve Tulmets, E. (2008). *Pioneer Europe? Testing EU Foreign Policy in the Neighbourhood*. Baden-Baden: Nomos.
- Del. Sarto, R. A., ve Schumacher, T. (2005). From EMP to ENP: What is at Stake with the European Neighbourhood Policy Towards the Southern Mediterranean. *European Foreign Affairs Review*, 10(10), 17-38.
- Eliçin, Y. (2011). Avrupa Birliğinde Yönetişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 44- 60.
- Ergan, E. E. ve Doğan, S. (2019). Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularıyla İlişkileri. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 161-188.
- Eroğlu, S. E. ve Bieliauskaitė, J. (2018). A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1951-1967.
- Gänzle, S. (2009). EU Governance and the European Neighbourhood Policy: A Framework for Analysis. *Europe-Asia Studies*. 61(10), 1715-1734.
- Hamzaoğlu, H. (2020). Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı Programı Çerçevesinde Azerbaycan- Avrupa Birliği İlişkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 504-520.
- Hollis, R. (2012). No Friend of Democratization: Europe's Role in the Genesis of the Arab Spring, *International Affairs*, 88(1), 81- 94.

Hürsoy, S. ve Kutlu, E. (2018). Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yaklaşımı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 169-189.

Kahraman, S. (2005). The European Neighbourhood Policy: The European Union's New Engagement towards wider Europe. Perceptions. *Journal of International Affairs*, 10(2005), 1-28.

Kahraman, S. (2006). The European Neighbourhood Policy: A Critical Assessment. *Ankara Review of European Studies*, 5(3), 13-46.

Kelley, J. (2006). 'New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms Through the New European Neighbourhood Policy', *Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.

Kızılkın, Z. B. (2018). Arap Baharı Sonrası Avrupa Birliği'nin Yeni Komşuluk Politikası. *Mukaddime*, 9 (2), 79-102.

Lavenex, S. ve Schimmelfennig, F. (2009). EU Rules Beyond EU Borders: Theorizing External Governance in European Politics, *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791-812.

Lavenex, S. (2009). Switzerland's Flexible Integration in the EU: A Conceptual Framework, *Swiss Political Science Review*, 15(4), 547-575.

Nas, Ç. (2019). The EU's Approach to the Syrian Crisis: Turkey as a Partner?. *Uluslararası İlişkiler*, 16(62), 45-64.

Natorski, M. (2016). Epistemic (un) Certainty in Times of Crisis: The Role of Coherence as a Social Convention in the European Neighbourhood Policy After the Arab Spring. *European Journal of International Relations*, 22(3), 646-670.

Neumann I. B. (1996). Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*, 2(2), 139-174.

Panebianco S. ve Rossi R. (2004). EU attempts to export norms of good governance to the Mediterranean and Western Balkan countries. *Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics*, 53.

Risse, T. (2004). Social Constructivism and European Integration. Wiener, A. ve Diez, T. (Ed.), *European Integration Theory*. (ss. 144-162). NY: Oxford University Press.

Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and The Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, 55(1), 47-80.

Schimmelfennig, F. (2012). Europeanization beyond Europe, *Living Reviews in European Governance* 7(1), 5–31.

Silander, D., ve Nilsson, M. (2013). Democratization without enlargement? The European Neighbourhood Policy on post-communist transitions. *Contemporary Politics*, 19(4), 441-458.

Smith, K. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs*, 81(4), 757-773.

Sönmez, A. S. (2010). Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 113-122.

Türkeş-Kılıç, S. (2018). Avrupa Komşuluk Politikası'nda Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi. *Mukaddime*, 9(3), Avrupa Komşuluk Politikası ve Göç Özel Sayısı, 1-20.

Uşul, A. R. (2008). Avrupa Birliği'nin Demokrasi Siyasal Şartlığında Çekme-İtme Dengesi ve bu Dengenin Bozulması. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 5(3), 105-125.

Ünal, M. C. (2017). Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2), 147- 170. DOI: 10.1501/Avraras_0000000256.

Yazgan, H. (2015). Rubicon'u Geçmek?: Onuncu Yılında Avrupa Komşuluk Politikası. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(42), 103-132.

Yazgan, H. (2021). Brexit'in Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Avrupa Komşuluk Politikası'na Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Brexit, 267-289.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eastern-partnership-after-riga-review-and-reconfirm/> (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

URL-2 <http://europa.eu/rapid/press-releaseSPEECH-02-619en.htm>. (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

URL-3 https://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2021).

URL-4 <https://institutdelors.eu/en/publications/looking-after-the-neighbourhood-responsabilities-for-eu-25/>. (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

URL-5 <https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/reports/eu-enlargement>. (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

URL-6 <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/governance.html#:~:text=The%20expression%20'European%20governance'%20designates,closer%20to%20the%20EU%20institutions>. (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

URL-7 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10. (Erişim Tarihi: 20.12.2021).

URL-8 <http://aei.pitt.edu/6600/> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).

URL-9 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52011DC0200>. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

URL-10 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

URL-11 <http://belinstitute.eu/en/node/2874>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

URL-12 <https://www.coleurope.eu/research-paper/2015-enp-review-beyond-stocktaking-need-political-strategy>. (Erişim Tarihi: 01.02.2022).